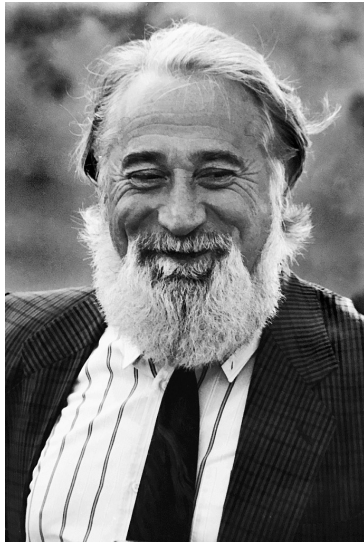

**In memoriam
Johan Taeldeman
(1943-2017)**

Op 31 oktober 2017 overleed thuis te Balegem (Oosterzele) in zijn 74ste levensjaar ons erelid prof. dr. Johan Taeldeman. Met hem verliest de Nederlandse taalkunde en met name de dialectologie één van haar eminentste beoefenaars in de Lage Landen.

Johan Taeldeman werd op 23 december 1943 als jongste van drie geboren in een arbeidersgezin te Kleit, deelgemeente van Maldegem in het Oost-Vlaamse Meetjesland. Na zijn lagere school in Kleit en zijn middelbare studies te Eeklo ging hij Germaanse filologie studeren aan de Rijksuniversiteit Gent.

Meteen na het behalen van zijn diploma werd hij universitair assistent, eerst een tweektal jaren te Antwerpen aan de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius, daarna keerde hij voorgoed terug naar de afdeling Nederlandse Taalkunde van zijn oude alma mater. Na een assistentschap bij de neerlandicus-dialectoloog prof. Willem Pée werd hij achtereenvolgens bevoegdverklaard navorser bij het NFWO, docent, hoofddocent, en ten slotte (gewoon) hoogleraar in de Nederlandse taalkunde en Vlaamse dialectologie. Hij groeide uit tot een van de belangrijkste taalkundigen van zijn generatie.

Zijn oud-studenten, ook zij die intussen zelf de pensioengerechtigde leeftijd naderen, dragen een scherpe herinnering aan Taeldeman met zich mee. Zij loven unisono zijn fenomenale vak kennis, zijn even originele als enthousiaste manier van lesgeven en zijn toewijding als scriptiebegeleider. Hij kon als geen ander zijn geestdrift op jonge mensen overbrengen en wist vele tientallen toekomstige neerlandici te overtuigen hun afstudeerscriptie onder zijn begeleiding te wijden aan een onderwerp uit de Nederlandse taalkunde. Een aantal daarvan promoveerden later onder zijn promotorschap tot doctor.

Dat Taeldeman zijn pedagogische opdracht zeer ter harte nam en veel tijd investeerde in de voorbereiding van zijn colleges, de vernieuwing van zijn cursussen en de begeleiding van studenten, belette niet dat hij, veelal in zijn vrije tijd, onophoudelijk bezig was met wetenschappelijk onderzoek. Dat vond zijn neerslag in verschillende boekpublicaties en honderden bijdragen in wetenschappelijke tijdschriften.

Zijn geliefkoosde onderzoeksdomein was de dialectologie en in het bijzonder de studie van de Vlaamse dialecten. Zijn meeste dialectologische artikelen verschenen in *Taal en Tongval*, het tijdschrift voor taalvariatie waarvan hij lange tijd – van 1987 tot enkele jaren geleden – de hoofdredactie waarnam en dat dankzij zijn toewijding zich niet alleen staande wist te houden terwijl het ene na het andere taalkundige tijdschrift in ons taalgebied ter ziele ging, maar ook tot ver buiten de Nederlanden bekendheid en waardering verwierf onder vakgenoten.

Al in 1975 trad Taeldeman toe tot de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie (KCTD), als jongste lid ooit. Hij bleef er ruim dertig jaar actief met talrijke lezingen en twaalf artikelen in de *Handelingen*; één van zijn allereerste wetenschappelijke opstellen, 'De ontwikkeling van Germ. /u/ in het westelijke en centrale Zuiden', verscheen al in de HKCTD 45, 1971: 163-270. Hij nam in de Commissie verschillende bestuursfuncties waar. Nadat hij reeds van half 1985 tot half 1991 secretaris was geweest van de Vlaamse afdeling, werd hij van 1998 tot 1999 algemeen ondervoorzitter en voorzitter van die afdeling, en van 2004 tot 2005 algemeen voorzitter. In 2008 werd hem het erelidmaatschap toegekend. Een hoogtepunt in zijn loopbaan bij de KCTD was het door hem en commissielid Georges De Schutter in 1992 georganiseerde symposium in het Paleis der Academiën te Brussel over 'Umlaut en mouillering'. De lezingen van die dag – waaronder Taeldemans eigen bijdrage 'Het verband tussen mouillering en umlaut: van mogelijkheid tot waarschijnlijkheid' – verschenen in *Handelingen* 65 (1993).

Taeldeman was ervan overtuigd dat dialecten, als spontane talen, mondeling overgeleverd van generatie op generatie zonder de dwang van opgelegde normen, zich net zo goed als exotische talen van primitieve volksstammen lenen om de algemene eigenschappen en wetmatigheden van menselijke taal en taalevolutie te bestuderen. Vanuit dat perspectief zette hij met zijn bijdragen aan allerhande wetenschappelijke bijeenkomsten en met zijn geschriften de Vlaamse dialecten op de kaart van de algemene taalkunde, waarvoor hij internationaal erkenning en waardering verwierf.

Taeldemans gevoeligheid voor geografische taalvariatie gaat terug tot zijn kinderjaren in zijn geboortedorp Kleit, gelegen vlakbij de breuklijn tussen Oost- en West-Vlaams. Al op jonge leeftijd viel het hem op dat de mensen van Kleit, van Maldegem, van Donk, van Oedelem en van Adegem allemaal anders spraken. Als dialectoloog zou hij later die taalverschillen nauwkeurig in kaart brengen en de historische oorzaken ervan naspeuren.

Daaraan wijdde hij zowel zijn licentiaatsverhandeling *Het dialect van Kleit in zijn taallandschap* (1966) als het proefschrift getiteld *De klankstructuur van het Kleitse dialect. Een synchrone studie met referentie aan het historische en geografische kader*, waarmee hij in 1976 promoveerde tot doctor in de Germaanse Filologie. Daarna volgden nog een hele reeks studies over de verkaveling van het Vlaamse dialectlandschap en het ontstaan van het Oost-Vlaams als een aparte taalfamilie vanaf de vroege nieuwe tijden. De cruciale rol van het Gents in de genese van wat hij placht te noemen “het echte Oost-Vlaams” (d.i. het dialect van het westelijke tweederde van Oost-Vlaanderen) bracht hem ertoe zich te verdiepen in dat opmerkelijke stadsdialect. Zijn boek *De klankstructuur van het Gentse dialect* uit 1985 wordt algemeen erkend als een standaardwerk.

Taeldeman leefde en werkte in een tijdsgewricht van voortschrijdend dialectverlies. Zoals menig ander linguïst zag hij in dat de oude streektaalen geen lang leven meer was beschoren, en dat het dus hoog tijd was om het oude taalerfgoed op te tekenen voor toekomstige generaties. Aan die inventarisatie heeft hij flink bijgedragen. Al vanaf zijn studentenjaren ging hij het veld op voor dialectopnames, niet enkel ten behoeve van zijn licentiaatsverhandeling en zijn proefschrift, maar ook voor het project ‘Dialecten op de band’, dat door zijn voorganger prof. V.F. Vanacker was geïnitieerd en tot doel had om in elke gemeente, stad en groot gehucht van het voormalige graafschap Vlaanderen een vrij gesprek op te nemen met een ter plaatse geboren dialectspreker. Die gesprekken zijn intussen gedigitaliseerd en kunnen worden beluisterd op de website ‘Dialectloket’, ontwikkeld door de dialectologen van de Gentse universiteit (<http://www.dialectloket.be/>).

Een groots inventarisatieproject waartoe Taeldeman het initiatief nam tezamen met dr. Ton Goeman van het Meertens Instituut te Amsterdam, is het zgn. Goeman-Taeldeman-project, een Vlaams-Nederlandse onderneming met als oorspronkelijk doel de morfologische verscheidenheid binnen de

Nederlandse – en naderhand ook de Friese – dialecten te documenteren aan de hand van mondelinge enquêtes door een team van veldwerkers. Al vlug werd de initiële opzet uitgebreid met de fonologische variatie. De gigantische materiaalverzameling die door de projectmedewerkers werd aangelegd, vormde de basis voor twee grootschalige dialectatlassen: de *Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten*, door Johan Taeldeman, Jan Goossens en Geert Verleyen en de *Morfologische atlas van de Nederlandse dialecten*, door een auteurscollectief met o.m. Ton Goeman en Georges De Schutter.

Taeldemans aandacht en bezorgdheid gingen ook uit naar de kwetsbaarste component van onze streektalen, de traditionele woordenschat. In 1970 zette hij aan de Gentse universiteit tezamen met Willem Pée en Frits Vanacker het *Woordenboek van de Vlaamse dialecten* (WVD) in de steigers, het langst lopende dialectologische project ooit in Vlaanderen. Voor de opzet en de werkwijze lieten de initiatiefnemers zich inspireren door de twee woordenboeken die toentertijd aan de universiteit van Nijmegen onder leiding van prof. A. Weijnen in de maak waren, het Brabantse en het Limburgse. Naar Nijmeegs voorbeeld werd geopteerd voor een systematische verzameling van de woordenschat, d.w.z. onderwerp per onderwerp, via schriftelijke en mondelinge enquête in zo veel mogelijk dorpen en steden in Oost-, West- en Frans-Vlaanderen (later kwam daar ook Zeeuws-Vlaanderen bij) en met medewerking van een schare plaatselijke dialectliefhebbers. Het woordenboek zou gepubliceerd worden in thematische afleveringen. In 1979 verscheen de eerste aflevering, tezamen met een apart deeltje 'Inleiding', waarin Taeldeman een uitvoerig stuk schreef over de klankvariatie in de Vlaamse dialecten. Tot aan zijn emeritaat bleef hij nauw betrokken bij het reilen en zeilen van het Vlaamse woordenboek. Op dit ogenblik zijn daarvan 27 afleveringen gepubliceerd en loopt er aan de UGent een digitaliseringsproject om de gegevens van de drie systematische woordenboeken van het zuidelijke Nederlands aan elkaar te koppelen en op het internet beschikbaar te stellen voor alle geïnteresseerden.

Niet alleen was Taeldeman supervisor van een woordenboek-project, hij was ook zelf woordenboekschrijver: in 2012 verscheen zijn *Woordenboek van de Oosterzeelse dialecten*. Zoals de meervoudsvorm in de titel aangeeft, besteedt de auteur de nodige aandacht aan soms subtiele taalverschillen tussen de verschillende dorpen (waaronder Balegem) van het fusiegeheel Oosterzele.

Het laatste grote project waar Taeldeman zich met de hem typerende energie voor engageerde, is het prestigieuze handboek *Language and Space. An international handbook of linguistic variation*. Tezamen met dr. Frans Hinskens van het Meertens Instituut nam hij in 2007 de redactie op zich van het derde deel, gewijd aan het Nederlands, waaraan naast de twee redacteuren nog meer dan veertig andere auteurs bijdroegen. Het boek verscheen in 2013 bij De Gruyter Mouton in Berlijn, het telt 958 pagina's en omvat 47 hoofdstukken, waaronder drie door Taeldeman als enige auteur en vier andere als co-auteur. Meer nog dan die eigen hoofdstukken heeft het redactiewerk – het vinden en blijvend motiveren van auteurs, het becommentariëren van voorlopige versies, het bewaken van inhoudelijke kwaliteit en structurele consistentie – veel van zijn krachten gevegd, té veel voor iemand die met toenemende gezondheidsproblemen te kampen had. Dat desondanks het omvangrijke plan – een beschrijving van alle Nederlandse dialecten in al hun componenten – binnen een (meer dan) redelijke termijn gerealiseerd werd, is een buitengewone prestatie, die ons aller bewondering verdient.

Tot op het laatst bleef Taeldeman wetenschappelijk actief, postuum verscheen nog een artikel van hem in *Taal & Tongval* jg. 69 (2017), gewijd aan de verkleinvorm in de Zuid-Brabantse en Vlaamse dialecten. Daarnaast had hij nog verschillende plannen, onder meer voor een woordenboek van zijn moederdialect, het Kleits, en voor een atlas van de (Zuid-) Nederlandse dialecten. Het heeft helaas niet mogen zijn.

De ontwikkelingen in zijn vakgebied volgde Taeldeman op de voet, hij trad graag in discussie met vakgenoten uit binnen-

en buitenland, en was een gewaardeerd spreker op wetenschappelijke congressen en symposia. Maar een kamergeleerde was hij allerminst. Met voordrachten over taal en dialect voor de meest uiteenlopende organisaties en clubs van het Vlaamse socio-culturele middenveld bracht hij zijn kennis en inzichten naar een ruim publiek van belangstellende leken. Hij koesterde een grote waardering voor het kleinschalige onderzoek van plaatselijke dialectliefhouders, historici en naamkundigen, waarvan hij er ook vele persoonlijk kende. Oost-Vlaanderen en in het bijzonder zijn streek van herkomst, het Meetjesland, stonden daarbij vooraan. Hij was lid van het historisch genootschap *Appeltjes van het Meetjeland* en nam geregeld deel aan de jaarlijkse bijeenkomsten van die vereniging. Via dat gezelschap kwam hij terecht in een onderzoeksterrein dat hij voordien nog maar nauwelijks had betreden, dat van de toponymie.

Het was op de jaarvergadering van 1989 dat Achiël De Vos, voorzitter van het historisch genootschap en geschiedschrijver van het Meetjesland, Johan Taeldeman aansprak over de vele duizenden plaatsnamen die hij en Luk Stockman, eveneens plaatselijk historicus, in de archiefdepots gedurende vele jaren hadden opgetekend bij hun speurwerk naar de geschiedenis van de Meetjeslandse gemeenten. Taeldeman was meteen enthousiast: die naamkundige schat mocht niet onder het stof bedolven raken, maar diende onverwijld te worden ontsloten voor onderzoekers allerhande en niet het minst voor de Meetjeslanders zelf. Zijn voorstel bestond erin om een naamkundige reeks *Meetjeslandse toponiemen tot 1600* op te zetten, met per gemeente een monografie, bestaande uit een alfabetisch glossarium van de plaatsnamen met gedateerde archivalische bewijspplaatsen, voorafgegaan door een uitvoerig hoofdstuk waarin de belangrijkste toponiemen historisch-taalkundig verklaard worden in een taal die voor de belangstellende leek begrijpelijk is. Die taalkundige verklaringen zouden door Taeldeman zelf worden verzorgd. In datzelfde jaar verscheen het eerste deel, over Adegem. Intussen was duidelijk geworden dat er meer menskracht nodig was om zo'n ambitieus project te realiseren. Andere taal-, heem-

en geschiedkundigen werden aan boord gehesen, in een werkgroep die zich *Stichting Achiel De Vos* noemde, naar de Meetjeslandse vorser met wie het allemaal is begonnen. Voorlopig telt de toponymische reeks achttien dorpsmonografieën.

Johan Taeldeman was een man van veel talenten, die in verschillende kringen respect en waardering genoot, graag in gezelschap vertoefde en hield van het goede leven. Hij was een kampioen in het krulbollen, dat hij van zijn vader had geleerd. Elk jaar organiseerde hij voor de medewerkers van zijn vakgroep een feestelijke ‘bolling’ om het academiejaar op passende wijze te besluiten. Niet toevallig werd daarvoor verzamelen geblazen in een Meetjeslands bolcafé.

Zijn afkomst is Taeldeman altijd trouw gebleven, niet alleen zijn Meetjeslandse roots, ook in sociaal opzicht vergat hij nooit waar hij vandaan kwam. Hij behoorde tot de eerste generatie arbeiderskinderen die de weg vonden naar de collegebanken van hogeschool en universiteit en was daar trots op. Graag noemde hij zichzelf “man van het volk” want zijn sympathie en solidariteit gingen uit naar de kleine lieden. Hij was een rechtgeaard socialist, met een sterk gevoel voor rechtvaardigheid. Een vrij mens ook, die zich door niemand liet commanderen of intimideren en geen blad voor de mond nam om, ook tegen de stroom in, onrecht aan te klagen.

Magda DEVOS